

IQTISODIYOT SUBYEKTLARINING INVESTITSIYA VA INNOVATSION FAOLIYATINING HOLATI

Qurbonov Salimjon No'monjonovich

Namangan muhandislik qurilish instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekiston iqtisodiyotida investitsiya va innovatsion faoliyatning ahamiyati, ularni baholash mezonlari hamda samaradorlik ko'rsatkichlari tahlil qilinadi. Kapital qo'yilmalarning texnologik va reproduktiv tuzilmalari, innovatsion faoliyat natijalari va moliyaviy samaradorligi, Andijon viloyati misolida amaliy ko'rsatkichlar orqali yoritiladi. Tahlillar iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biri sifatida investitsiya va innovatsiyani samarali boshqarish zarurligini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *iqtisodiyot, investitsiyalar, moliyaviy samaradorlik, iqtisodiy o'sish, innovatsiyalar, rivojlanish.*

Kirish

Investitsiyalar milliy ishlab chiqarish hajmiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, korxona aktivlarining to'planishiga yordam beradi va kelajakda iqtisodiy o'sish uchun asos yaratadi. Shuning uchun investitsiya faoliyatini tahlil qilganda investitsiyalarning tezroq o'sish sur'atlarini ta'minlagan holda asosiy kapitalga investitsiyalar o'sish sur'atlarini yalpi ichki mahsulotning o'sish sur'atlari bilan solishtirish muhim ahamiyatga ega. Investitsion o'sishning barqaror sur'atlari investitsiya faoliyati ishtirokchilari faolligi oshganidan dalolat beradi. Bu omillarni quyidagi ko'rsatkichlar guruhlariga birlashtirish mumkin.

1. Milliy iqtisodiyot va bozor hajmining ko'rsatkichlari: xodimlar soni; korxonalar soni; mablag'lar va pul resurslari hajmi. Ko'rinib turibdiki, ko'proq iqtisodiy manfaatdor bo'lgan investorlar potentsial kattaroq imkoniyatlarga, ko'proq ob'ektlarga va kengroq iste'mol bozoriga ega bo'lgan yirik iqtisodiyotlarga kiritishadi.

2. Potensial investitsiya samaradorligi ko'rsatkichlari: korxonalarning rentabelligi (iqtisodiyot bo'yicha jami va rentabelli nisbati), asosiy fondlarning holati, kadrlar malakasi, innovatsion faoliyat holati;

Ushbu guruhdagi ko'rsatkichlar investitsiya qilishning potentsial imkoniyatlari va qiyinchiliklarini ko'rsatadi. Foydali korxonalar, boshqa barcha narsalar teng bo'lsa, ularga qo'yilgan mablag'larni qaytarish ehtimoli ko'proq. Samarali holatda bo'lgan asosiy vositalar mehnat unumdorligini oshiradi va shuning uchun ular investitsiya rentabelligiga erishish uchun zarur bo'lgan vaqtni qisqartiradi. Xuddi shu narsa

xodimlarning malakasiga ham tegishli: ko'proq malakali ishchilarning ishi samaraliroq bo'ladi. Shu bilan birga, bozorga jozibador ishlab chiqarishda moddiy jihatdan eskirgan aktivlar potentsial investitsiyalar yo'nalishini, ma'naviy jihatdan eskirgan aktivlar esa innovatsion faoliyat yo'nalishini ko'rsatadi. Milliy iqtisodiyotda innovatsion faoliyatning umumiy holati ko'rsatkichlari fondning texnologik holatini yaxshilash uchun innovatsiyalarni joriy etish imkoniyatlarini ko'rsatadi.

3. Investitsiyalarni rivojlantirish samaradorligi ko'rsatkichlari (dinamik), ya'ni qo'yilgan mablag'lar bo'yicha oldingi guruhlardan olingan asosiy ko'rsatkichlar xususan, yalpi ichki mahsulotning o'sish sur'atlariga nisbatan asosiy kapitalga investitsiyalar o'sish sur'ati dinamikasi. Ushbu ko'rsatkichlar guruhi yuqorida tavsiflangan ko'rsatkichlar qiymatlarining o'zgarishi tufayli investitsiya samaradorligi darajasini ko'rsatadi.

Asosiy qism

Kapital qo'yilmalarning takror ishlab chiqarish tarkibi mavjud ishlab chiqarish quvvatlarini saqlash, korxonalarni modernizatsiya qilish, texnik qayta jihozlash va rekonstruksiya qilish, mavjudlarini kengaytirish hamda yangilarini qurish xarajatlarining nisbati bilan tavsiflanadi. Amaldagi korxonalarni modernizatsiya qilish, texnik qayta jihozlash va rekonstruksiya qilishda kapital qo'yilmalarning ulushi ustun bo'lgan, ya'ni ishlab chiqarishning kapital sig'imini kamaytirishga va aktivlar rentabelligini oshirishga yordam beradigan asbob-uskunalar xarajatlarining ulushi yuqori bo'lgan tuzilmani takror ishlab chiqarishning samarali tuzilmasi tushuniladi. Reproduktiv tuzilma texnologik tuzilishga ta'sir qiladi.

Kapital qo'yilmalarning texnologik tarkibi qurilish-montaj ishlari, asbob-uskunalar, asbob-uskunalar, inventarlarni sotib olish xarajatlarining ulushi hisoblanadi. Texnologik tuzilmaning progressiv o'zgarishlari dinamikani oldingi yoki bazaviy davr bilan taqqoslash yo'li ya'ni, kapital qo'yilmalarning umumiy hajmida uskunalar yoki qurilish-montaj ishlari uchun xarajatlar ulushi bilan baholanadi. Texnologik tuzilmaning samaradorligi asbob-uskunalar uchun xarajatlarning ustun ulushi va qurilish-montaj ishlari uchun xarajatlar ulushining kamayishi bilan belgilanadi. Iqtisodiyotning samarali ishlashi uchun kapital qo'yilmalarning texnologik tuzilishi hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Kapital qo'yilmalardan foydalanish samaradorligi sezilarli darajada ularning texnologik tuzilishining progressivligiga bog'liq bo'lganligi sababli, ushbu tuzilmani belgilovchi omillarni tahlil qilish zarurati tug'iladi. Kapital qo'yilmalarni tahlil qilish bir qator asosiy omillar bo'yicha amalga oshiriladi (1-rasm).

Kapital qo'yimlarni tahlil qilish quyidagi asosiy omillar bo'yicha amalga oshirilishi mumkin:

ishlab chiqarish yoki noishlab chiqarish maqsadlariga asoslangan kapital qo'yimlarning tarkibi;

kapital qo'yimlarning moliyalashtirish manbalari bo'yicha va kapital qo'yimlarning takror ishlab chiqarish tarkibi;

kapital qo'yimlarning texnologik tarkibi va asosiy fondlarga kapital qo'yimlarning YalMga nisbati;

kapital qo'yimlarning dinamikasi va ularning tuzilma ko'rsatkichlari, ya'ni: kapital qurilish, modernizatsiya, texnik qayta jihozlash, rekonstruksiya qilish va hokazo.

1-rasm. Kapital qo'yimlarni tahlil qilishning asosiy omillari

Kapital qo'yimlarning samaradorligiga (KS) turli omillar ta'sir ko'rsatadi, ulardan asosiylari: kapital jamg'arish, kapital unumdorligi va aktivlar rentabelligi. Xususan, jamg'arish koeffitsienti (k_j) quyidagicha hisoblanadi:

$$k_j = \frac{KS}{YIM}$$

Kapitalning rentabelligini (R_k) quyidagicha hisoblash mumkin:

$$R_k = \frac{\Delta YIM}{KS}$$

Kapital unumdorligi birinchi navbatda mehnat unumdorligiga bog'liq va shuning uchun fan-texnika taraqqiyotining ishlab chiqarishga joriy etilishini aks ettiradi. Kapital unumdorligi qanchalik yuqori bo'lsa, yalpi ichki mahsulotning o'sish birligini yaratish uchun boshqa barcha narsalar teng bo'lganda, kapital qo'yimlarga ehtiyoj shunchalik kam bo'ladi.

Aktivlarning rentabelligi asosiy vositalardan foydalanish samaradorligining ko'rsatkichidir. Aktivlar rentabelligi oshishi bilan qo'shimcha investitsiyalarga bo'lgan ehtiyoj kamayadi va ulardan samaraliroq foydalaniladi. Milliy iqtisodiyotning investitsion jozibadorligini ma'lum darajada quyidagi ko'rsatkichlar bo'yicha baholash mumkin:

- iqtisodiyotning rentabelligi, ya'ni xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning o'z mablag'larining rentabelligi, ya'ni iqtisodiyotdagi barcha korxonalar uchun olingan foyda yig'indisining ularning barcha aktivlari yig'indisiga nisbati;

- sotish rentabelligi – mahsulot sotishdan tushgan daromad miqdorining tadbirkorlik sub'ektlarining mahsulot sotish hajmiga nisbati;

- iqtisodiy rivojlanish istiqbollari, rivojlanishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash darajasi - markazlashtirilgan investitsiyalar ulushi. Iqtisodiy rivojlanishning umumiy holatini ikki guruh ko'rsatkichlari asosida baholash mumkin, ya'ni:

- a) sanoat guruhi: aholi jon boshiga sanoat mahsuloti hajmi; o'rtacha ish haqi darajasi; aholi jon boshiga kapital qo'yilmalar hajmi; markazlashtirilgan kapital qo'yilmalarning umumiy hajmidagi ulushi; sanoat ishlab chiqarishining o'zgarish tezligi; zarar ko'rayotgan korxonalarning umumiy sonidagi ulushi; sanoat korxonasiga to'g'ri keladigan foyda;

- b) demografik guruh: bandlik darajasi; mehnatga layoqatli aholining umumiy aholi sonidagi ulushi; ishchilarning malaka darajasi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, alohida-alohida, mamlakatda innovatsion faoliyat tahlili quyidagi ko'rsatkichlar guruhlari bo'yicha amalga oshiriladi:

- a) innovatsion faoliyat bilan shug'ullanuvchi muassasalar;

- b) innovatsion faoliyat natijalari;

- v) innovatsion faoliyat natijalaridan foydalanish;

- d) innovatsion faoliyat samarasi.

Innovatsion faoliyat bilan shug'ullanuvchi muassasalar tahlili quyidagi ketma-ketlikda amalga oshiriladi:

- innovatsion faoliyat bilan shug'ullanuvchi akademik institutlar, ilmiy tashkilotlar, oliy o'quv yurtlari, yirik korxonalarning ilmiy-tadqiqot bo'limlari, laboratoriyalar va boshqalar soni aniqlanadi; bunday muassasalar soni yil bo'yicha ko'rsatiladi, yil bo'yicha hisoblab chiqiladi, ularning mutlaq va nisbiy o'zgarishi hisoblab chiqiladi;

- ilmiy, ilmiy-texnikaviy faoliyat, tajriba-konstruktorlik ishlanmalari bilan shug'ullanuvchi shaxslar soni yuqorida ko'rsatilgan muassasalarning har bir turi bo'yicha alohida belgilanadi;

- innovatsion faoliyat bilan shug'ullanuvchilarning mutlaq o'zgarishi va o'sish sur'ati yil bo'yicha hisoblab chiqiladi;

- innovatsion faoliyat bo'yicha xarajatlarning umumiy hajmi, shu jumladan alohida manbalar bo'yicha va yillar bo'yicha dinamikada tahlil qilinadi. Innovatsion faoliyat ko'rsatkichlariga quyidagilar kiradi:

- ilmiy-tadqiqot, ilmiy-texnikaviy faoliyat, loyiha-konstruktorlik ishlari hajmlari;
- prototiplarni ishlab chiqarish hajmlari;
- ilmiy-texnikaviy xizmatlar hajmlari. Innovatsion faoliyat natijalaridan foydalanish ko'rsatkichlariga quyidagilar kiradi:
 - yillar bo'yicha yangi mahsulotlar soni;
 - yil bo'yicha yangi turdagi mahsulotlarning uning umumiy hajmidagi ulushi;
 - mahsulotning ichki va jahon bozorlarida raqobatbardoshligi;
 - texnologik taraqqiyot darajasi;
 - ishlab chiqarishni texnik jihatdan takomillashtirish bo'yicha ishlar hajmi, ularning yillar davomidagi mutlaq va nisbiy o'zgarishlari;
 - iqtisodiy natijalar: innovatsion faoliyat natijalarini amalga oshirish natijasida foydaning oshishi, mahsulotlarning resurs zichligining kamayishi va boshqalar yillar bo'yicha hisoblab chiqiladi, ularning mutlaq va nisbiy o'zgarishi aniqlanadi. Innovatsion faoliyat samarasi quyidagi ko'rsatkichlar bilan belgilanadi:
 - moliyaviy samara;
 - byudjet ta'siri;
 - umumiy iqtisodiy samara.

Moliyaviy samara uning bevosita ishtirokchilarining innovatsion faoliyati natijalarini amalga oshirishning moliyaviy oqibatlarini aks ettiradi. Moliyaviy natijalar va xarajatlar o'rtasidagi farq sifatida hisoblangan ijobiy yoki salbiy bo'lishi mumkin. Byudjet effekti davlat byudjeti uchun innovatsion faoliyat natijalarini amalga oshirishning pul oqibatlarini tavsiflaydi. Bu innovatsion faoliyatdan olingan daromadlar va uni amalga oshirish uchun byudjet xarajatlari o'rtasidagi farq sifatida baholanadi. Umumiy iqtisodiy samara milliy iqtisodiyotning innovatsion faoliyati natijalarini belgilaydi va innovatsion mahsulotni ichki va tashqi bozorda sotishdan tushgan tushum; litsenziyalar, nou-xau, dasturiy ta'minotni sotishdan olingan daromadlar; ijtimoiy va atrof-muhitga ta'siri; import bojlaridan tushumlar; xorijiy davlatlar, banklar va kompaniyalarning kreditlari va boshqa ko'rsatkichlar bilan tavsiflanadi.

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining investitsiya va innovatsion faoliyati holatini tizimli baholash uchun biz uni investitsion jozibadorlik nuqtai nazaridan iqtisodiyotning holati, korxonalar, birinchi navbatda, yirik va o'rta korxonalar ishlab chiqarishining investitsiya va innovatsion samaradorligini baholash nuqtai nazardan ko'rib chiqamiz.

Iqtisodiyotda investitsion va innovatsion jozibadorlikni baholashda birinchi guruh ko'rsatkichlariga biz soliqqa tortish bo'yicha xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning

moliyaviy natijasi, ishlab chiqarish rentabelligi, asosiy fondlarning mavjudligi va holati, iqtisodiyotga kapital qo'yilmalar darajasini tanlab olamiz.

Quyida 1-jadvalda Andijon viloyatida faoliyat ko'rsatayotgan xo'jalik yurituvchi sub'ektlarni iqtisodiy faoliyat turlariga qarab soliqqa tortish bo'yicha moliyaviy natijalari davr bo'yicha statistik ma'lumotlar, shuningdek, butun iqtisodiyot bo'yicha va sanoat bo'yicha alohida ularning o'zgarish dinamikasi (indekslari) keltirilgan.

1-jadval

Andijon viloyatida iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha soliqqa tortish bo'yicha moliyaviy natijalar

Ko'rsatkic hlar	2020		2021		2022		2023		2024	
	ja mi	san oat	ja mi	san oat	ja mi	san oat	ja mi	san oat	ja mi	san oat
Foyda (mlrd. so'm)	19 27,6	11 06,1	24 97,1	12 35,1	37 57,6	10 60,4	51 43,3	42 56,2	57 45,9	45 45,8
Daromadli korxonalar %	56, 4	53, 6	57, 3	54, 1	59, 1	56, 4	62, 3	58, 6	61, 8	65, 5
Moliyaviy natija (mlrd. so'm)	18 46,3	10 59,5	23 94,0	11 84,1	36 22,9	10 22,3	49 23,8	40 74,6	54 39,3	41 07,3
Zarar ko'rayotgan korxonalar %	43, 6	46, 4	42, 7	45, 9	40, 9	43, 6	37, 7	41, 4	38, 2	34, 5
Moliyaviy natija (mlrd. so'm)	81, 3	46, 6	10 3,1	51, 0	13 4,7	38, 1	21 9,5	18 1,7	30 6,6	43 8,5

1-jadvalda keltirilgan Andijon viloyatida iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha soliqqa tortish bo'yicha moliyaviy natijalariga ko'ra, 2020 yilda jami faoliyat ko'rsatayotgan xo'jalik sub'ektlari tomonidan umumiy holatda 1927,6 mlrd. so'm foydaga erishilib undan sanoat tarmoqlarida 1106,1 mlrd. so'mga teng bo'lib, daromadli 56,4 % korxonalar tomonidan 1846,3 mlrd. so'm, qolgan 43,6 % zarar ko'rib ishlagan korxonalar tomonidan esa 81,3 mlrd so'mlik foydaga ega bo'lgan.

2024 yilda esa Andijon viloyatida iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha umumiy daromad 2020 yilga nisbatan 3818,3 mlrd. so'mga o'sib 5745,9 mlrd. so'mga teng bo'lib bu borada sanoat tarmoqlari orqali 4545,8 mlrd. so'mga yoki, 65,5 % daromadli korxonalar tomonidan 4107,3 mlrd. so'm va zarar ko'rib ishlayotgan korxonalar hisobidan 483,5 mlrd. so'm foydaga erishilgan. Shu ma'noda endi

quyidagi 2-jadvalda umuman iqtisodiyotdagi korxonalarning operatsion faoliyatining rentabelligi va sanoat kontekstidagi rentabelliklarni taqqoslama tahlilini o'tkazamiz (2-jadval).

2-jadval

**O'zbekiston Respublikasidagi korxonalarning iqtisodiy faoliyat turlari
bo'yicha operatsion faoliyati rentabelligi**

Yi llar	Umumiy operatsion faoliyati			Sanoat operatsion faoliyati		
	natija si, mlrd. so'm	xarajatlar i, mlrd. so'm	Rentabe llik darajasi, %	natij asi, mlrd. so'm	xarajatl ari, mlrd. so'm	Rentabe llik darajasi, %
2020	8839,9	575483,23	0,0651	25623,6	471135,4	0,0544
2021	111529,3	762860,41	0,0684	35894,3	636124,3	0,0564
2022	175356,7	1302900,3	0,0743	62981,4	948176,5	0,0664
2023	183500,6	1506539,6	0,0821	77337,9	1017753,7	0,0760
2024	208028,9	1818172,7	0,0874	83522,1	1101836,4	0,0758

2-jadvalda berilgan O'zbekiston Respublikasidagi korxonalarning iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha operatsion faoliyati rentabelligi bo'yicha ma'lumotlarga asosan umumiy operatsion faoliyati natijasiga ko'ra, 2020 yilda 575483,23 mlrd. so'm xarajat qilib 88399,9 mlrd. so'mlik natijaga erishib 0,07 %ga yaqin rentabellikka erishildi. Huddi shu davrda sanoat operatsion faoliyatida sarflangan mablag' 471135,4 mlrd. so'm bo'lib uning natijasida 25623,6 mlrd. So'mga teng foydaga rishilib 0,054 % rentabellik darajasiga teng bo'ldi.

2024 yilda esa 2020 yilga nisbatan umumiy operatsion faoliyatga qilingan xarajat 1242689,4 mlrd. somga oshirilishi hisobidan umumiy operatsion faoliyati natijasi 119629,0 mlrd. somga o'sib 208028,9 mlrd. somga yetdi. Buning hisobidan 2024 yildagi hisobidan umumiy operatsion faoliyatining rentabellik darajasi 0,022 %ga oshib 0,087 %ga teng bo'ldi. Bu davrga kelib sanoat operatsion faoliyatining rentabellik darajasi 2020 yilga nisbatan 0,0214 %ga oshib 0,076 %ga teng bo'ldi.

Umuman olganda, korxonalar rentabelligidagi o'zgarishlar dinamikasi asosan yuqorida muhokama qilingan moliyaviy natijalar dinamikasini takrorlaydi, bu

tabiiydir. 2020 yildan beri butun O'zbekiston Respublikasi va sanoat tarmoqlarida rentabellik darajasi asta-sekin o'sish kuzatilib, 2024 yilda maksimal qiymatlarga erishildi. Huddi shu kabi qayta ishlash korxonalarida dinamika biroz boshqacha, xususan, maksimal ko'rsatkich 2023 yilda bo'lgan; 2024 yilda bu qiymat hali oshmagan, ammo umumiy tendentsiya bir xil.

Endi O'zbekiston Respublikasining butun iqtisodiyot bo'yicha, shuningdek, sanoat va qayta ishlash sanoati bo'yicha asosiy fondlar qiymati to'g'risidagi ma'lumotlar asosida tahlillarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Asosiy fondlar o'z qiymatini tayyor mahsulotga asta-sekin, bir necha yillik ishlab chiqarish jarayonida qismlar bilan o'tkazadi, mahsulot sotilgach, korxonaga pul sha-klida qaytib keladi (qarang Amortizatsiya ajrat-malari). Asosiy fondlar qiymat jihatidan korxonaga qo'yilgan pul bo'lsa, moddiy jihatdan bino, inshootlar, mashina-uskuna va boshqalardan iborat (3-jadval).

3-jadval

O'zbekiston Respublikasi asosiy fondlarining mavjudligi va holati, (mlrd. so'm)

Y illar	Dastlabki qayta baholan qiymati, mlrd. so'm	Q oldiq qiymati, mlrd. so'm	Es kirish, %	Dastlabki qayta baholan qiymati, mlrd. so'm	Q oldiq qiymati, mlrd. so'm	Es kirish, %	Dastlabki qayta baholan qiymati, mlrd. so'm	Q oldiq qiymati, mlrd. so'm	Es kirish, %
2020	10803,3	2813,1	74,0	904,5	334,8	63,0	579,1	192,0	66,8
2021	10902,3	2623,7	75,9	969,0	418,8	56,8	559,5	241,5	56,8
2022	13525,2	3158,0	76,7	1483,9	633,9	57,3	627,3	268,2	57,3
2023	11803,7	2674,8	77,3	1457,8	628,2	56,9	500,1	249,4	50,1
2024	12073,5	1997,2	83,5	1249,9	496,3	60,3	487,8	210,1	56,9

Jadval ma'lumotlariga asosan, O'zbekiston Respublikasi asosiy fondlarining holatiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, butun O'zbekiston Respublikasi asosiy

fondlarining dastlabki qayta baholangan qiymati 2020 yilda 10803,3 mlrd. so'mga baholanib, qoldiq qiymati 2813,1 mlrd. so'mga yoki eskirish darajasi 74,0 %ni tashkil etdi. Xuddi shu ko'rsatkichlar boyicha faoliyat ko'rsatayotgan barcha sanoat tarmoqlari asosiy fondlarining holatida dastlabki qayta baholangan qiymati 904,5 mlrd. so'mga, qoldiq qiymati 334,8 mlrd. so'mga va tskirish darajasi esa umumiy darajadan 9,0 %ga kamayib 63,0 %ga teng bo'ldi.

2024 yilda esa butun O'zbekiston Respublikasi asosiy fondlarining dastlabki qayta baholangan qiymati 12073,5 mlrd. so'mga ya'ni, 2020 yilga nisbatan 1270,2 mlrd. so'mga oshgan va bunda qoldiq qiymat 1997,2 mlrd. so'mga teng bo'lib eskirish darajasi 83,5 %ga teng bo'ldi. Bu esa 2020 yilga nisbatan asosiy fondlarni 9,5 %ga eskirganlikdan dalolat beradi. Qayta ishlash korxonalarining dastlabki qayta baholangan qiymati bazis yilga nisbatan 91,3 mlrd. so'mga qisqarib 487,8 mlrd. somga teng bo'ldi va bu orqali eskirish darajasini 9,9 %ga qisqartirishga erishildi.

Asosiy vositalarning holatini tahlil qilish moliyaviy natijalar va rentabellikning dastlabki tendentsiyalarini tasdiqlaydi: aktivlar eskirishining bosqichma-bosqich o'sishi. Qayta ishlash sanoatida vaziyat biroz boshqacha: 2021 yilda asosiy vositalarning amortizatsiyasini oshirish tendentsiyasi o'zgardi. Umuman sanoat uchun bu fakt ham kuzatiladi, ammo 1% ga o'sish ahamiyatsiz va o'lchov xatosi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Muayyan davrdan boshlab amalga oshirilgan chora-tadbirlar tendentsiyaning o'zgarishiga va ko'rsatkichlar qiymatlarining o'sishiga olib keldiki, 2024 yil uchun 2020 yildagi minimal eskirish darajani tiklash yoki hatto o'zgartirish haqida gapirish mumkin. Ishlab chiqarish kompaniyalarining investitsiya va innovatsion samaradorligini baholashda birinchi navbatda, investitsiyalar hajmining yalpi ichki mahsulotga nisbatida ifodalangan investitsiyalarni amalga oshirish samaradorligi ko'rsatkichlarni tahlil qilish lozim (4-jadval)

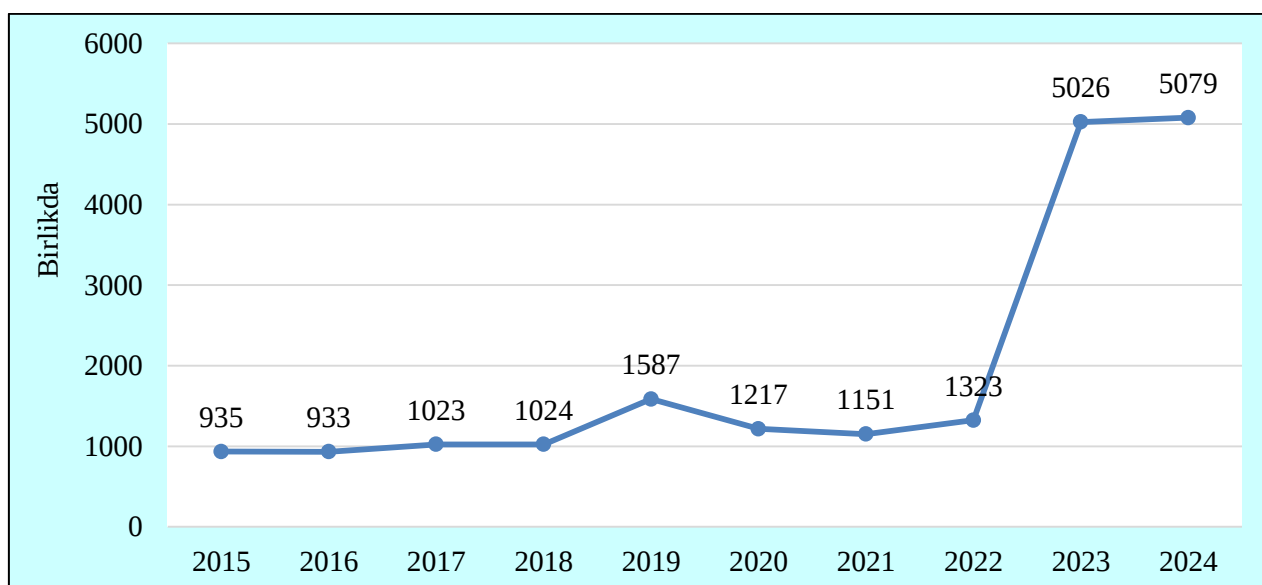
4-jadval.

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotiga kapital qo'yilmalarning yalpi ichki mahsulotga nisbati

Yillar	Kapital investitsiyalar, mlrd. so'm	YIM, mlrd. so'm	YaIMdagi kapital investitsiyalar	O'sish indeksi
2020	210195,1	668038	0,315	
2021	239552,6	820536,6	0,292	0,928
2022	266240	995573,1	0,267	0,916

2023	356071,4	1204485,4	0,296	1,105
2024	403806,8	1454573,9	0,278	0,939

Tahlil shuni ko'rsatadiki 2020-2024 yillarda investitsiyalar ulushi barqaror ravishda o'sib borgan. 2023 yildan boshlab, agar trend vektorining yuqori o'sish orqali o'zgarishini e'tiborga olmaganda, hech bo'lmaganda vaziyatni tekislash haqida gapirishga asos bor. 2020 va 2023 yillarda investitsiyalar yalpi ichki mahsulotdagi ulushi o'rtacha o'sish indeksi 0,92 ga teng bo'ldi. 2024 yilda esa o'tgan davrlarga nisbatan 0,019 ga oshib o'sish indeksi 0,94 ni tashkil etdi. O'zbekiston Respublikasi investitsiyalardan foydalanish bo'yicha tahlillar bilan birga respublikada innovatsiyalarni joriy qilgan korxonalar to'g'risida ma'lumotlarni tahlil qilamiz (2-rasm).

2-rasm. O'zbekiston Respublikasida inovatsiyalar joriy qilgan korxona va tashkilotlar soni

O'zbekiston Respublikasida innovatsion faoliyatning holati: innovatsion, innovatsion mahsulotlarni joriy etuvchi korxonalarning soni 2020 yilda 935 tani tashkil etgan bo'lsa, 2024 yil(dastlabki ma'lumotlarga asosan)ga borib 4144 taga oshirilib 5076 taga yetdi. Bu esa o'z navbatida, sanoat ishlab chiqarish hajmidagi ulushi investitsiyalardan foydalanish samaradorligini, xususan, davlat tomonidan tartibga solish siyosati samaradorligini, investitsiya va innovatsion faoliyatni rag'batlantirishdan dalolat beradi.

Umuman olganda, O'zbekiston Respublikasida investitsiya va innovatsion faoliyat holatini tahlil qilish asosida shuni ta'kidlash mumkinki, mablag'larni jismoniy va ma'naviy yangilash, buning uchun bo'sh investitsiya resurslarini topish masalalarini hal etish ustuvor e'tiborni talab qiladi. Natijada, iqtisodiyotda investitsiya va innovatsion muhitni yaxshilash bo'yicha olib borilayotgan ishlar bilan bir qatorda, byudjetni qo'llab-quvvatlashni sezilarli darajada oshirishga umid kam bo'lganligi sababli, korxonalarni ishlab chiqarish vositalariga samarali investitsiya kiritishni rag'batlantirish mexanizmi, xorijiy investitsiyalarni ko'paytirish uchun mablag'larni jismoniy va ma'naviy jihatdan yangilash talab etiladi.

Hozirgi sharoitda nisbiy barqarorligi bilan ajralib turadigan yirik va o'rta korxonalar faoliyati, shuningdek, ularni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasidagi bunday korxonalar innovatsiyalarga sarmoya kiritishda ma'lum bir inertsia bilan ajralib turadi. Shuning uchun innovatsion investitsiyalar uchun rag'batlantiruvchi omillarni topish vazifasi paydo bo'ladi. Shu munosabat bilan korxonalarni sarmoya kiritish va innovatsiyalarga jalb etishni rag'batlantirish maqsadida soliq tizimini optimallashtirish muhim davlat chorasidir hisoblanadi. Aktivlarni yangilashga samarali investitsiyalarni rag'batlantirish mexanizmi birinchi navbatda yirik va o'rta korxonalarning o'ziga xos xususiyatlariga qaratilishi kerak. Soliq tizimini optimallashtirishda qo'shimcha investitsiya mablag'larini shakllantirish uchun ma'lum imkoniyatlar mavjud.

Xulosa

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiya va innovatsion faoliyat hal qiluvchi ahamiyatga ega. Kapital qo'yilmalarning samaradorligi texnologik tarkib va aktivlar rentabelligiga bog'liq. Andijon viloyatidagi misollar asosida moliyaviy natijalar, foyda darajasi va rentabellik ko'rsatkichlari yildan-yilga o'sib bormoqda. Bu esa, hududda investitsion jozibadorlik ortayotganini anglatadi. Kelgusida innovatsiyalarni chuqurroq joriy etish, fan-texnika taraqqiyotini ishlab chiqarishga integratsiyalash iqtisodiy samaradorlikni yanada oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xasanovich, H. A., & Axadjon o'g'li, A. A. ISLOMIY INVESTITSIYA FONDLARI VA ULARNI BOSHQARISH.
2. Rashidovich, X. M., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). ISLOM MOLIYASIDA RISKNI MINIMALLASHTIRISH. *"ISLOM INVESTITSIYA MAHSULOTLARI: XUSUSIYATLARI VA, (8-1), 122.*

3. Xusanovich, A. O., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). IV-YO 'NALISH: ISLOM MOLIYASIDA FAOLIYAT KO'RSATUVCHI MUTAXASSISLAR TAYYORLASH: OLIY TA'LIM MUASSASALARI BILAN ILMIY HAMKORLIK ISLOM MOLIYASIDA FAOLIYAT KO'RSATUVCHI MUTAXASSISLAR TAYYORLASH. *"ISLOM INVESTITSIIYA MAHSULOTLARI: XUSUSIYATLARI VA*, 109.
4. Axadjon o'g'li, A. A., & Murotovich, M. F. (2023). RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLARDA RAQAMLI IQTISODIYOT SIYOSATI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 294-298.
5. Muratovich, M. F., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). TA'LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING ROLI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 237-240.
6. Axadjon o'g'li, A. A. (2024). MAMLAKAT IQTISODIYOTINING O 'SISHIDA FDI NING ROLI. *University Research Base*, 691-694.
7. Axadjon o'g'li, A. A., & Murotovich, M. F. (2024). O 'ZBEKISTON KELAJAGINI SHAKLLANTIRISHDA JSTNING HAL QILUVCHI ROLI: MINTAQALAR BO 'YICHA BARQAROR VA INKLYUZIV RIVOJLANISH. *University Research Base*, 498-502.
8. Mulaydinov, F. (2024). Application, place and future of digital technologies in the educational system. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.
9. Jumanova, S. (2024). Analysis of PISA test results in Uzbekistan and prospects of preparing primary education students for PISA test. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.
10. Axadjon o'g'li, A. A., & Tursunboy o'g'li, N. J. (2023). SANOATNING YAIMGA TA'SIRINI BAHOLASH. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 290-293.
11. Axadjon o'g'li, A. A. (2023). RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHDAGI O 'RNI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 271-273.
12. Axadjon o'g'li, A. A. (2023). ZAMONAVIY AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING MUAMMOLARI VA YECHIMLARI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 333-338.
13. Xusanovich, A. O. (2023). MALAYZIYADA ISLOMIY MOLIYA, TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSIYALAR VA IQTISODIY RIVOJLANISH O'RTASIDAGI MUNOSABATLARNING EKONOMETRIK TAHLILI ASOSIDA O'ZBEKISTON UCHUN TAVSIYALAR. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 7, 60-64.

14. Ikromjonovna, J. S., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). O 'ZBEKISTONDA PISA TESTI NATIJALARI VA BOSHLANG 'ICH TA'LIM O 'QUVCHILARINI BU TESTGA TAYYORLASH ISTIQBOLLARI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 159-162.
15. Turanboyev, B., & Abdullayev, A. (2023). DAVLAT, KORXONA VA TASHKILOTLAR BYUDJETINI TO 'G 'RI TAQSIMLASH TENDENSIYALARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4), 304-309.